

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 28 ΜΑΪΟΥ 2012
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

Διδαγμένο κείμενο

A1.

Η ηθική αρετή λοιπόν έχει σχέση με τις ηδονές (: ευχαριστήσεις) και με τις λύπες, διότι εξαιτίας της ηδονής κάνουμε ανάρμοστα (:τιποτένια) πράγματα, ενώ εξαιτίας της λύπης μένουμε μακριά από τα αισθητικά ωραία πράγματα. Γι' αυτόν το λόγο πρέπει να έχουμε διαπαιδαγωγηθεί αμέσως από τη νεαρή ηλικία (:πρέπει να έχουμε πάρει εκείνη την αγωγή), όπως λέγει ο Πλάτωνας, που θα μας κάνει να νιώθουμε χαρά ή λύπη για τα πράγματα που πρέπει (: που αξίζει): διότι πράγματι η σωστή παιδεία (:εκπαίδευση) αυτόν το χαρακτήρα έχει.

Και πρέπει να μην πούμε μόνο αυτό, ότι δηλαδή η αρετή είναι έξη (μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα μας), αλλά και ποίας ακριβώς ποιότητας έξη. Πρέπει λοιπόν να πούμε ότι κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή, και το ίδιο το πράγμα το κάνει να φτάσει στην τέλεια κατάσταση του και το βοηθάει να εκτελέσει με τον πιο σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό. Για παράδειγμα, η αρετή του ματιού κάνει τέλειο και το μάτι και το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτό: γιατί λόγω της αρετής του ματιού βλέπουμε καλά. Όμοια και η αρετή του αλόγου: κάνει και το άλογο τέλειο και ικανό να τρέξει και να σηκώνει επάνω του τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τους εχθρούς. Αν λοιπόν αυτό συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις, τότε και η αρετή του ανθρώπου μπορεί να είναι η έξη λόγω της οποίας ο άνθρωπος γίνεται καλός (ενάρετος) και λόγω της οποίας θα εκτελέσει με το σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτόν.

B1.

Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι έξεις σταθεροποιούν τη συμπεριφορά μας και ότι κριτήριο για την οριστική διαμόρφωση τους αποτελεί η ηδονή ή η λύπη που προκαλείται από τα έργα μας. Ο σώφρων χαίρεται, επειδή κυριαρχεί στις σωματικές ηδονές και είναι εγκρατής. Το ίδιο και ο ανδρείος, όταν συμμετέχει στους κινδύνους. Νοιώθει ικανοποίηση, όταν δείχνει γενναιότητα. Αντίθετα, όποιος αισθάνεται λύπη για την αποχή από τις σωματικές ηδονές, είναι ακόλαστος. Κι όποιος αποφεύγει τους κινδύνους από φόβο, είναι δειλός. Συμπέρασμα «περί ηδονάς και λύπας εστίν η αρετή», συνδέεται δηλαδή η ηθική αρετή με την ευχαρίστηση και τη δυσαρέσκεια. Η ηθική συνδέεται στενά με συναισθήματα και επιθυμίες.

Μετά τα παραδείγματα ο Αριστοτέλης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ηθική αρετή συνδέεται με τα «πάθη της ψυχής». Όπως σωστά επισημαίνει ο Κ.

Τσάτσος «η άσκηση της αρετής, σαν πραγμάτωση της εσωτερικής ροπής προς την ενέργεια, συνοδεύεται από ηδονή και η ηδονή την τονώνει στο δρόμο της». Η ηθική αρετή, η αρετή δηλαδή που αναφέρεται στο χαρακτήρα του ανθρώπου, έχει σχέση με τις ηδονές και με τις λύπες.

Η άποψη του Αριστοτέλη ότι «περί ηδονάς και λύπας εστίν η αρετή» αποτελεί ένα από τα πρώτα βήματα της ψυχολογίας και συνδέει στενά την ηθική με συναισθήματα και επιθυμίες (και όχι με το διανοητικό, κυρίως, μέρος του ανθρώπου, όπως άλλες θεωρίες).

Παρατηρούμε ότι ο Αριστοτέλης προβάλλει την άποψη ότι κάθε πράξη τη συνοδεύει ένα ευχάριστο ή ένα δυσάρεστο συναίσθημα: έτσι, κοντά στους όρους της ηθικής (έξις, σόφρων, ακόλαστος, ήθικη αρετή κ.ά.) χρησιμοποιεί και όρους της ψυχολογίας (ηδονή, λύπη, άχθόμενος, χαίρων κ.ά.). Ο αριστοτελικός συσχετισμός της αρετής με τα συναισθήματα είναι αντίθετος με τη νοησιαρχική αντίληψη του Σωκράτη για την αρετή (η αρετή είναι γνώση), ενώ την άποψη ότι τα συναισθήματα επηρεάζουν τη ζωή των ανθρώπων την είχε διατυπώσει και ο Πλάτωνας.

B2

α. Η λέξη έξις αποτελεί το προσεχές γένος της ηθικής αρετής. Παράγεται από το θέμα του ρήματος έχω (μέλλ.: έξω από το θέμα σεχ- < ηεχ- < έχ- + παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια). Η αρχική σημασία στα αρχαία ελληνικά της λέξης έξις είναι: το να έχει ή να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που το έχει αποκτήσει (πβ. τη γνωστή φράση έξις δευτέρα φύσις = η ιδιότητα που αποκτήθηκε με τον εθισμό είναι μόνιμη και σταθερή, σαν να υπάρχει από τη φύση)· η έξις όμως είναι όχι μόνο ενέργεια αλλά και αυτό που την ακολουθεί: η μόνιμη κατάσταση, η ιδιότητα που προκύπτει από συνήθεια ή από άσκηση και με αυτή τη σημασία τη χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, δίνοντας της ηθικό περιεχόμενο (έξις είναι τα μόνιμα ηθικά γνωρίσματα, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, καλά ή κακά). Στη νέα ελληνική η λέξη-έξη έχει κυρίως ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια (ή ο τρόπος συμπεριφοράς) ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.

Πέρα από την ενεργητική σημασία που έχει η λέξη έξις, δηλώνει ενέργεια που επαναλαμβάνεται και βρίσκεται σε εξέλιξη, μας οδηγεί στη θέση ότι οι έξις δεν είναι εκ φύσεως, αλλά αποτελέσματα κάποιων ενεργειών - όπως και οι αρετές οι οποίες αποκτώνται με βαθμιαίο τρόπο.

Κατά τον Αριστοτέλη, η «αρετή»:

- δηλώνει την αξία που έχει ένα πράγμα (έμψυχο ή άψυχο, άνθρωπος ή ζώο) κατά τη στιγμή που έχει την πιο ολοκληρωμένη, την πιο τέλεια μορφή του και
- δηλώνει ότι η αξία ενός πράγματος συνδέεται άμεσα με την τέλεια εκτέλεση του έργου του, το οποίο βέβαια του έχει ανατεθεί από τη φύση.
- Από τα δύο παραδείγματα που αναφέρει ο Αριστοτέλης είναι φανερό ότι η λέξη «αρετή» δεν προορίζεται μόνο για τον άνθρωπο, δεν είναι δηλαδή μια αποκλειστικά ανθρώπινη ιδιότητα. Ταιριάζει και για τα ζώα και για τα

πράγματα, γενικά για τα έμψυχα και τα άψυχα. Η αριστοτελική αρετή έχει ευρύ περιεχόμενο και μπορεί να αποδίδεται ακόμα και σε ζώα ή πράγματα.

Είναι γνωστό ότι οι Αρχαίοι χρησιμοποιούσαν τον όρο «αρετή» προκειμένου να δηλώσουν ορισμένες χαρακτηριστικές ιδιότητες που έχουν και τα άψυχα όντα. Ο Αριστοτέλης, όπως είδαμε στη 2η ενότητα, αναφέρεται στις τεχνικές-πρακτικές αρετές, όπως λ.χ. του οικοδόμου, του κιθαριστή.

Εφόσον, λοιπόν, όλα τα φυσικά όντα έχουν ορισμένες φυσικές ιδιότητες, και ο άνθρωπος -που είναι μάλιστα το ανώτερο από τα φυσικά όντα- έχει εκ φύσεως την ενεργητική εκείνη φυσική διάθεση, και η οποία, αν υπάρχει στο μέτρο του πρέποντος, καθιστά τον άνθρωπο «άγαθόν», ενάρετο, και επομένως ικανό να εκτελεί σωστά το «έργον αὐτοῦ», δηλαδή να πραγματώνει τον φυσικό προορισμό της ύπαρξής του.

Στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης συνδέει τον όρο «αρετή» με το «τέλος». Ο During σημειώνει: «Με τον όρο ἀρετή εννοούμε μία τελείωση: για όλα υπάρχει ένα σημείο στο οποίο φτάνουν τη μέγιστη τελείωση και έτσι είναι και στον μέγιστο βαθμό σύμμορφα προς τη φύση τους. Αλλαγή της κατάστασης στην κλίμακα ατέλεια-τελείωση είναι αλλαγή των σχέσεων αναλογίας. Σε περίπτωση τέτοιων σχέσεων δεν μιλάμε για ποιοτική μεταβολή... Το ίδιο συμβαίνει με τις καταστάσεις της ψυχής. Οι βασικές εκφάνσεις του χαρακτήρα είναι σχέσεις αναλογίας. Αρετή σημαίνει τελείωση, ενώ κακία σημαίνει έξοδο από την τελείωση. Η αρετή δίνει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί σωστά τις ιδιαίτερες τάσεις του-στην περίπτωση ενός κακού ανθρώπου συμβαίνει το αντίστροφο. Η ηθική αρετή συνδέεται με σωματική ηδονή ή λύπη, γιατί η ηδονή και η λύπη συνοδεύουν την πράξη...».

Η αρετή είναι, κατά ταύτα, εντελέχεια. **Εντελέχεια**, ως όρος της αριστοτελικής φιλοσοφίας σημαίνει: ολοκλήρωση ή πραγματοποίηση ή τελείωση μιας κατάστασης. Η αρετή λοιπόν, ως «δυνάμει» στοιχείο της ανθρώπινης οντότητας, είναι η φυσική εκείνη δύναμη που στρέφει τον άνθρωπο στην επίτευξη της πλήρους τελειότητας.

έργον: Ο προορισμός του κάθε πράγματος (το έργον αὐτοῦ). Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η φύσις, η οποία οὐδέν ποιεί μάτην (= τίποτε δεν κάνει μάταια), έχει αναθέσει σε καθετί που υπάρχει σ' αυτόν τον κόσμο ένα έργο, δηλαδή μια καθορισμένη πορεία με ένα συγκεκριμένο προορισμό. Όταν επιτελεστεί το έργο, το ον φτάνει στο τέλος του (= στην τελείωση του). Έτσι, υπάρχει έργο του ματιού, του αλγόου, του χεριού, του ποδιού κ.ο.κ., όπως βέβαια και έργο του ανθρώπου (το οποίο είναι ψυχής ενέργεια κατά λόγον ἢ μη ἄνευ λόγου). παράλληλα όμως με αυτό, ειδικά ο άνθρωπος μπορεί να επιτελεί και το έργο ενός «τεχνίτη» (αγαλματοποιού, κιθαριστή κτλ.).

β.

Έτσι, μια ἔξη, είναι αρετή, όταν

α. κάνει τον άνθρωπο (ή το ζώο ή το πράγμα) που την έχει να βρίσκεται στην τέλεια κατάσταση του κα

β. βοηθάει αυτόν (ή αυτό) που την έχει να εκτελεί με σωστό τρόπο το έργο που είναι προορισμένο γι' αυτόν (ή γι' αυτό).

Αυτά είναι τα δυο κύρια στοιχεία που διαφοροποιούν την αρετή (κάθε μορφή αρετής) ενός ανθρώπου, ζώου ή πράγματος από τις άλλες έξεις (παρατηρούμε ότι στο αρχαίο κείμενο τονίζεται και στα δυο γνωρίσματα το επίρρημα εὖ). Επομένως κριτήριο ποιότητας της αρετής κάθε πράγματος είναι η αποτελεσματικότητα της στην ολοκλήρωση του έργου του, δηλ. του φυσικού του προορισμού.

Εκείνο λοιπόν που καθορίζει τις έξεις που αποκτούμε είναι ο τρόπος με τον οποίο επαναλαμβάνουμε «όμοιες ενέργειες». Με τις επανειλημμένες πράξεις σωφροσύνης και με τη συστηματική μας αποχή από τις ηδονές γινόμαστε σώφρονες και αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να περιφρονούμε τα πράγματα που προκαλούν φόβο και να τα αντιμετωπίζουμε, γινόμαστε ανδρείοι. Φυσικά, βασική προϋπόθεση είναι αυτός που κάνει τις πράξεις να έχει ορισμένα χαρακτηριστικά: να έχει συνείδηση του τι πράττει, να έχει επιλέξει ενσυνείδητα τις πράξεις του και να κάνει αυτές τις πράξεις μόνιμο, σταθερό και αμετάβλητο τρόπο συμπεριφοράς.

Δεν αρκεί να κάνει κάποιος πολλές φορές μια πράξη, για να αποκτήσει μια αρετή· πρέπει επιπλέον να φροντίζει να δίνει και κάποια ποιότητα στις ενέργειες αυτές· οι πράξεις και οι ενέργειες που θα μας οδηγήσουν στην αρετή πρέπει να είναι ίδιες μ' αυτές που θα κάνουμε όταν θα γίνουμε ήδη κάτοχοι της αρετής.

Μπορεί η επανάληψη των ίδιων ενεργειών να προκαλεί τις έξεις, στη συνέχεια όμως συμβαίνει και το αντίστροφο, δηλαδή οι έξεις να γίνονται πηγή των αντίστοιχων ενεργειών και έτσι να δημιουργείται ένας κύκλος· συνηθίζοντας π.χ. να περιφρονούμε τους κινδύνους γινόμαστε ανδρείοι, και, αφού γίνουμε ανδρείοι, αντιμετωπίζουμε καλύτερα ό,τι μας προκαλεί φόβο. Σ' αυτή την περίπτωση, βέβαια, οι πράξεις του ανθρώπου είναι πολύ πιο εύκολες και ποιοτικά πολύ ανώτερες.

B3. Σχολικό βιβλίο σελ. 141: «Είκοσι χρόνια έμεινε....να σωθεί η αλήθεια»;

B4. ετυμολογικά συγγενείς από το κείμενο....

Σχεδόν:	ἀπεχόμενος, ἔξεων, ἔχων, ἔχει, ἔξις
Αχάριστος:	χαίρων
Ασήμαντος:	σημεῖον
Ενδεής:	δεῖ
Πρόφαση:	φησὶν
Διαμονή:	ὑπομένων, μείναι
Ἄρτιος:	ἀρετή
Τελεσίδικος:	ἀποτελεῖ
Δημαγωγός:	ἥχθαι
Καταδρομικό:	δραμεῖν

Γ1.

Ἄνδρες στρατιώτες από τους Αθηναίους και από τους υπόλοιπους συμμάχους (Στρατιώτες Αθηναίοι και οι υπόλοιποι σύμμαχοι), από τη μια ο αγώνας αυτός που πρόκειται να γίνει θα είναι όμοια κοινός για άλλους ανεξαιρέτως και για τη σωτηρία και για την πατρίδα όχι λιγότερο για τον καθένα παρά για τους

εχθρούς· γιατί αν επικρατήσουμε τώρα με τα πλοία, είναι δυνατό στον καθένα να επιβλέπει(να προσβλέπει) την οικεία του πόλη (την πατρίδα του) που βρίσκεται κάπου. Από την άλλη όμως δεν πρέπει να είμαστε λιπόψυχοι ούτε να παθαίνουμε αυτό ακριβώς που(παθαίνουν) οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους, οι οποίοι επειδή στους πρώτους αγώνες απέτυχαν έχουν όμοια την ελπίδα του φόβου με τις συμφορές. Αλλά όσοι από τους Αθηναίους παρεβρίσκατε , επειδή είστε έμπειροι πολλών ήδη πολέμων και όσοι από τους συμμάχους επειδή πάντα εκστρατεύουμε μαζί, θυμηθείτε την απροσδόκητη έκβαση στους πολέμους.

Γ2.

ἀγών:	ἀγώνας
ναυσίν:	ναῦ
ὄπερ:	αἵσπερ
πρώτοις:	προτέροις
σφαλέντες:	σφαλεῖσι(ν)
κρατήσωμεν:	κράτει
ἐπιδεῖν:	ἐφορᾶν
πάσχειν:	πείσεται
ἔχουσιν:	σχοίην
μνήσθητε:	ἐμνήσθησαν

Γ3α.

στρατιῶται:	ονοματικός ομοιόπλιτος προσδιορισμός ως επιθετικός προσδιορισμός στο ἄνδρες.
τῷ:	δοτική προσωπική στο ἀπρόσωπο ἔστι.
ἀθυμεῖν:	τελικό ἀπαρέμφατο ως υποκείμενο στο ἀπρόσωπο χρή, ετεροπροσώπια
τῶν ἀνθρώπων:	ονοματικός ετερόπλιτος προσδιορισμός ως γενική διαιρετική στο οἱ ἀπειρότατοι
ταῖς συμφοραῖς:	ονοματικός ετερόπλιτος προσδιορισμός ως δοτική αντικειμενική στο ὁμοίαν
τῶν παραλόγων:	αντικείμενο στο ῥήμα μνήσθητε.

Γ3β.

Ὁ Νικίας εἶπεν, εἰ κρατήσαιεν ταῖς ναυσίν, εἶναι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.
Ὁ Νικίας εἶπεν, εἰ κρατήσαιεν ταῖς ναυσίν, ὅτι εἷη τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδεῖν.

Επιμέλεια απαντήσεων:

Σκουριανού Μαίρη

Μέκου Νατάσα

Φιλόλογοι

Φροντιστήριο Μ.Ε «ΕΠΙΛΟΓΗ» - Καλαμάτα

<http://www.epil.gr>